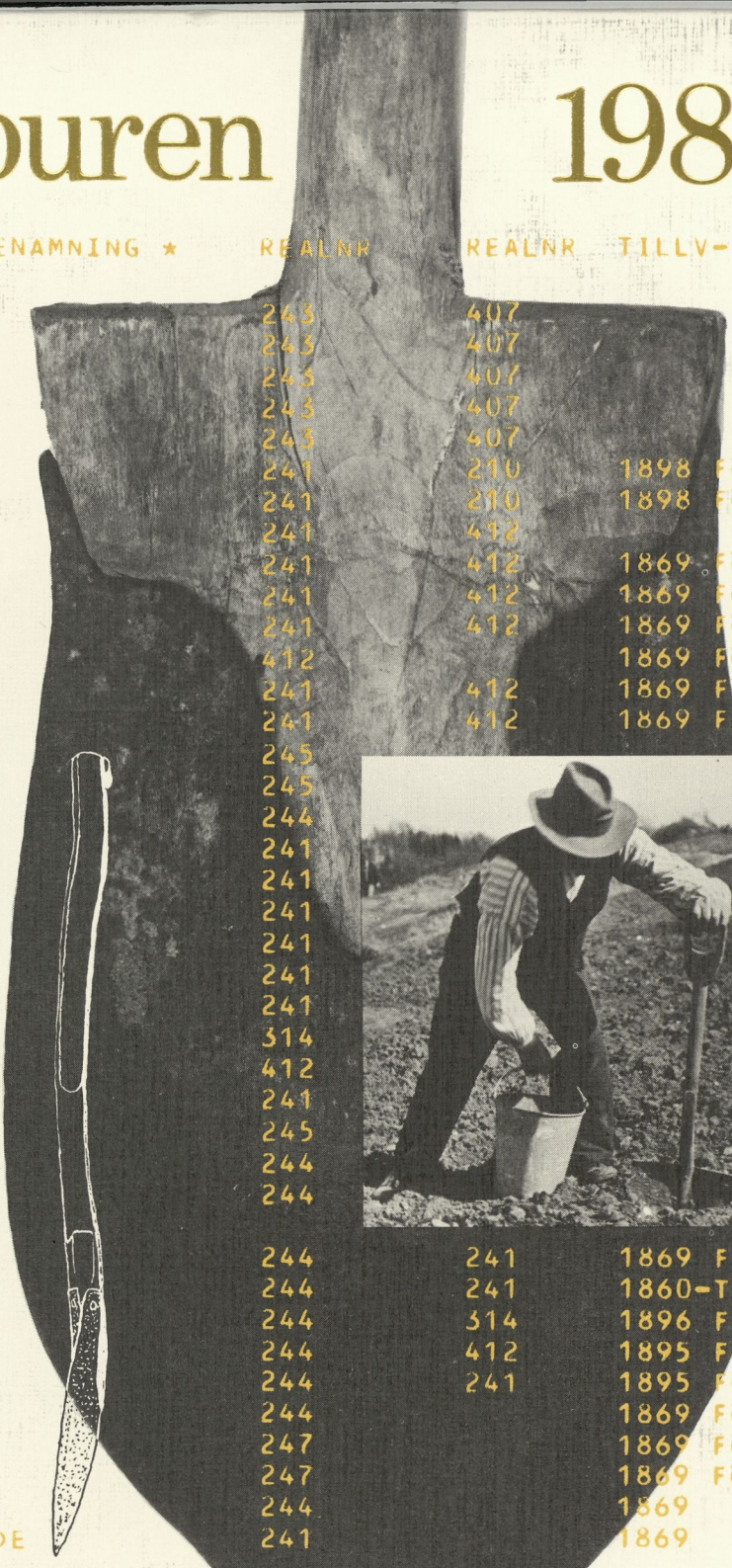

REALNR TILLY-TID

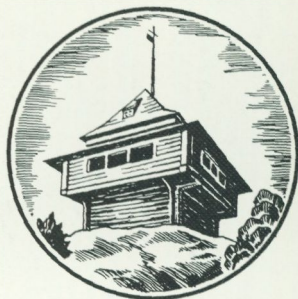
243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
241	210	1898 FORE
241	210	1898 FORE
241	412	
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
412		1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
245		
245		
244		
241		
241		
241		
241		
241		
314		
412		
241		
245		
244		
244		

244	241	1869 FORE
244	241	1860-T
244	314	1896 FORE
244	412	1895 FORE
244	241	1895 FORE
244		1869 FORE
247		1869 FORE
247		1869 FORE
244		1869
241		1869

Fataburen

1983

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Arne Biörnstad
Redaktionssekreterare: Berit Nordin

Summaries translated into English by
John Hogg

Omslagsarrangemang: Håkan Lindström
Om inte annat anges tillhör bildmaterialet Nordiska museet
© Nordiska museet och respektive artikelförfattare
Tryckt hos Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1983
ISSN 0348-971X

Den osynliga samlingen?

Birgitta Conradson

I en av Nordiska museets arkivskrubbar står en tunn, blå pärm med rubriken "Kontor" i blek skrivmaskinsskrift. Den innehåller några bilder, ritningar och anteckningar från en kontorsundersökning som gjordes hösten 1928. Pärmens kan ses som en symbol för hur museets insamling och dokumentation av våra kontorsmiljöer började mycket trevande för cirka femtio år sedan, för att idag vara föremål för en mer

uttalad och målmedveten strävan. Varför dröjde det så länge, innan man från museihåll började intressera sig för kontorsvärlden och dess arbetsmiljöer? Den frågan ska jag i den här artikeln inte försöka besvara, men resonera något kring.

Rubriken om den osynliga samlingen antyder, att det finns en samling – kontorsmöbler. Huvuddelen av de äldre inventarierna samlades in under 1930-talets förra

Kontorsrum i Nordiska museets ursprungliga lokaler vid Drottninggatan 71 i Stockholm. Kvinnorna som tydligt handhar den in- och utgående posten är fotograferade hösten 1893.

Den manliga personalen vid Ahlsell & Ahréns tekniska grosshandelsfirma i Stockholm på 1910-talet. En för sin tid mycket modern arbetsmiljö med vridbara arbetsstolar, separata besöksstolar samt höj- och sänkbar takbelysning.

del, men någon systematisk insamling har sedan inte skett förrän under 1970-talet. Men osynlig? Den samling som finns har varit och är fortfarande ganska ogripbar. Kontorsinventarier som bord, stolar, pallar och skrivtillbehör har tidigare i museets katalogsystem sorterats in under hemmets traditionella bohag och har därmed mer eller mindre osynliggjorts. En hel del äldre kontorsmöbler och kontorstekniska hjälpmedel, som antingen redan är inregistrerade som museiföremål eller borde vara det, är fortfarande i användning. Några kontorsinventarier har bevarats ur personhistorisk synvinkel, som tex Sigurd Erixons rulljalusibord från 1920-talet och Sigurd Wallins noiseless-skrivmaskin från 1930-talet. Sigurd Erixon var under den här aktuella perioden anställd som föreståndare för Nordiska museets allmogeavdelning och 1924–28 även för Skansens

kulturhistoriska avdelning. Sigurd Wallin var vid denna tid högre ståndsansvarig för avdelningens föreståndare.

En ytlig inventering?

Vad innehöll då pärmen i arkivet? I Fataburens årsredogörelse för 1929 får man veta att "en undersökning av äldre kontorsinredningar i Stockholm utfördes under oktober och november månader under ledning av fil. kand. Gösta Selling..." samt att "arbetet bekostades till större delen av A. B. Åtvidabergs industrier och utfördes som förberedelse till en historisk avdelning å en utställning av kontorsinredningar".

För en sentida betraktare kan pärmens innehåll, så när som på några fotografier, verka helt intresselöst. Undersökningen utfördes så, att för varje besökt firma listades endast vad som fanns kvar av äldre

Den kvinnliga personalen vid samma firma på 1910-talet. Den manlige föreståndaren till vänster vid en upphöjd arbetsplats med god överblick av salen. Kontorsdamerna har inte fått lika sittvänliga stolar som sina manliga kolleger och de har endast två telefoner att dela på. Kvinnan till höger närmast kameran har ett "bakkläde" för att skydda sin kjol från att bli blanknött.

1800-talsmöbler. Som t ex, att hos Sellbergs fröhandel vid Munkbron fanns en dubbelpulpst av furu, några kontorsstolar av björk, en kopiepress av gjutjärn samt en kassakista av järn. Inga anteckningar gjordes om de människor som då ännu arbetade vid dessa pulpeter, ingenting noterades om hur de egentligen använde kopiepressen.

Hur utförde dåtidens museitjänstemän en dokumentation av en arbetsmiljö? Varför studerade de inte människorna, som arbetade på de besökta arbetsplatserna? Var deras undersökningar så lättvindiga? Dylika spontana funderingar dyker upp i mitt huvud, när jag bläddrar i denna pärm drygt femtio år senare. En i pärmen kvarlämnad blyertsanteckning får mig dock in på andra tankegångar. På denna lapp står bl a: "Stadshuset håller på att samla ihop till ett

Stockholms museum..." Anteckningen ger en antydning om, att de som arbetade med den här kontorsundersökningen från 1928 trots allt var pionjärer. Ty de var inne på ett helt nytt och, från museisynpunkt, oöbetat fält.

År 1928 var Nordiska museets fältarbeten och insamlingsverksamhet huvudsakligen inriktade på de traditionella näringarna, på jordbruk och hantverk. De fältundersökningar, som dåvarande högreståndsavdelningen, under Sigurd Wallins ledning, utförde, gällde andra miljöer och andra grupper än denna "mellangrupp" som kontorsfolket representerade. Skansens stads-kvarter hade inte börjat ta form förrän under 1930-talet, och några kontorsinteriörer blev inte aktuella där förrän efter andra världskriget. Det redan nämnda Stock-

Stockholms glödlampsfabriks kontor i Stockholm i början av 1900-talet. På äldre kontorsbilder ser man ofta män som skriver på skrivmaskin, liksom mannen till höger. När skrivmaskinen var en teknisk nyhet var den "könsneutral", dvs det var inte givet att endast kvinnor skrev på maskin. Plana skrivmaskinsbord avpassade för ändamålet infördes senare än skrivmaskinerna.

holms stadsmuseum startade 1931, men den första permanenta utställningen öppnades först 1942.

Vetskapen om i vilken museisituation kontorsundersökningen utfördes gör att man istället för att se den som en ytlig snabbinventering, bör betrakta den som en första, trevande öppning mot ett nytt arbetsområde. Men, när Nordiska museets studium av svenska folkets liv och arbetsliv vidgades till att innefatta även andra samhällsgrupper än bondens och hantverkarens, skulle det bli arbetarna som först kom att uppmärksammas. Under senare delen av 1930-talet gjordes förberedande fältuppteckningar för verket "Arbetaren i helg och söcken" (i Den svenska arbetarklassens historia), och under 1940-talet igångsattes insamlingen av arbetarminnen. Några sådana breda satsningar på de grupper som representerade kontorsvärlden, på den under 1900-talet växande skaran av kontorsanställda, har egentligen aldrig gjorts. Varför?

Innan jag går vidare med den frågan, vill jag först nämna något om den utställning som kontorsundersökningen ledde fram till.

Draghjälp åt näringslivet?

Utställningen "Kontoret förr och nu" arrangerades, som nämnts, av Åtvidabergs industrier i deras då helt nya lokaler vid Hamngatan i Stockholm. Utställningsarkitekt var den i museisammanhang ofta anlitade Jerk Werkmäster. För det moderna avsnittet och som garant för den kontorstekniska "vetenskapligheten" ansvarade professorn vid Handelshögskolan, Oscar Silén. En avdelning med äldre skriv- och räknemaskiner hade arrangerats av Torsten Althin, då intendent vid Tekniska museet. För museets räkning gjorde Gösta Selling, under denna tid amanuens vid högreståndsavdelningen, två kontorsinteriörer, från 1830- respektive 1860-talet. Som formellt ansvarig stod Sigurd Erixon, som denna höst var tf styresman vid Nordiska museet. Efter sina erfarenheter som utställnings-

kommissarie vid jubileumsutställningen i Göteborg 1923, var Sigurd Erixon inte främmande för ett sådant här samröre med affärslivet. Pengar behövdes ständigt för att kunna vidga museets undersökningsverksamhet. "Utställningar och jubileer utnyttjades, godsägare och industrichefer pungslogs", skrev Sigfrid Svensson i sin nekrolog över Sigurd Erixon (Rig 1968 s 38). Kontorsutställningen hade möjliggjort ett par månaders fältundersökningar för museets och högreståndsavdelningens räkning.

Det hade börjat ske en hel del förändringar i kontorsmiljöerna under det senare 1920-talet och 1930-talet. Skrivmaskinernas genombrott och det ökade intresset för en mer vetenskaplig organisation av arbetet hade inneburit, att kontoren började modernisera och byta ut de gamla snedpulpeterna och rulljalusiborden mot enligt tidens krav mer funktionella och rationella möbler. Med den här utställningen ville Åtvidaberg introducera sig på kontorsmöbelmarknaden med en serie standardiserade möbler ritad av arkitekten Carl Malmsten. Det var i stort sett samma kontorsmöbelprogram som sedan kom att förevisas på Stockholmsutställningen 1930. Dessutom visades textilier av textilkonstnärinnan Elsa Gullberg.

Sådana här kommersiella kontorsutställningar var mycket vanliga vid denna tidpunkt. Redan ett par månader senare, på våren 1929, anordnades liknande arrangemang i Stockholm av tidskriften Affärsekonomi, Dagens Nyheter och Handelshögskolan. Även i den deltog Nordiska museet, men då endast som utlånare av föremål. Sommaren 1935 anordnades en kontorsutställning på museet med anledning av Försäkringsaktiebolagen Skandia och Frejas 50-årsjubileum. Idag, år 1983, diskuteras om affärs- och näringslivet kan och bör ge kulturlivet, inklusive museerna, ekonomiskt stöd. Då, år 1928, var det affärslivet som behövde kulturens "draghjälp" för sina kontorstekniska hjälpmedel, kontorsmaskiner och funktionella möbelsier. "De äldre interiörerna skulle användas som

En av de kontorsinteriörer från cirka 1800-talets mitt och som rekonstruerades på Åtvidabergs kontorsutställning 1928. På väggen till vänster om dörröppningen hänger ännu ovässade gåspennor, till höger står en kopiepress. Foto Nils Åzelius.

lockbete", säger Gösta Selling nu drygt femtio år efteråt. Detta lockbete fanns inte enbart för att få besökare till utställningen. En skrivmaskin ansågs lättare kunna introduceras i arbetslivet om den hade en kulturhistorisk "finfernissa".

Av tidningsreferaten att döma, kom dock utställningens rekonstruktioner av de gamla kontorsinteriörerna att framstå som exempel på "den gamla dåliga tiden" gentemot den nya, mer förnuftiga och rationella. De genom inventeringen hopsamlade möblerna fick fungera som "avskräckande" exempel. Dagens Nyheter liknade de äldre skrivmaskinerna vid "tröskverk" och skrev vidare att "bredvid dessa ålderdomligheter tronade firmans allra nyaste modeller". Stockholms-Tidningen kallade interiörerna

för "levandegjorda gengångare" och ansåg det som en god idé, att mot denna bakgrund visa det moderna kontoret med dess "vetenskapliga sinnrikhet". I Svenska Dagbladet slutligen kunde man läsa: "Förgäves spanar man efter det moderna direktörsrummets mahognybord och skinnfåtöljer. Grosshandlaren sitter på en trästol framför ett otympligt, grönmålat skrivbord..." "...vid sidan står en föga imponerande kassakista". Till och med kassaskrinet, inköpt från Sellbergs fröhandel, en av de inventerade firmorna, fick agera som verkningsfullt kontrastföremål.

För Nordiska museets innehav av kontorsinventarier kom denna utställning att få en viss betydelse. En hel del snedpulpetter och höga snurrpallar, som ännu 1928

Åtvidabergs förslag 1928 till en modern kontorsinredning med möbler ritade av Carl Malmsten. Standardiserade och funktionella möbler hade nu börjat efterfrågas men steget till god arbetsbelysning var ännu långt. Foto Nils Åzelius.

var i bruk, kom successivt under 1930-talet att bytas ut och införlivas i museets samlingar. När stadskvarteren på Skansen byggdes upp, fanns ett visst basmaterial till några av de kontorsmiljöer som skulle rekonstrueras där. I tex boktryckeriet, bakom handelsboden, på Tobaksmuseets vind samt framförallt i Sparbankshuset.

Ingenting att upptäcka?

Avslutningsvis ska jag återknyta till den i början ställda frågan om varför man tidigare så sällan gjort etnologiska undersökningar av kontorsliv, av tjänstemännens arbetsmiljöer. Skälen kan på ett ytplan uppfattas som brist på resurser, tid och personliga intressen. Men en djupare orsak

Annon ur Kontorsvärlden 1940.

**DET ÄR ROLIGT
PÅ KONTOR**

**NÄR DET FINNS
AGRIPPA-
pärmarna**

Rekvirera den nya broschyren över
Agrippa-pärmarna.

A.B. GALCO
STOCKHOLM — Tel. 23 03 65.

Pulpet avsedd för tre personer och använd vid Stockholms In-teckningsbank i banksalen i början av detta sekel. Ingår nu-mera i museets sam-lingar (inv nr 227 299).

måste nog sökas hos museitjänstemännen själva, i museikårens sociala sammansättning och gemensamma yrkesperspektiv. Kontorsarbetsplatserna med sina monotona samlingar av bord, stolar och skrivmaskiner, har upplevts alltför all dagliga, triviala och lika våra egna museiarbetsplatser, som ju också är ett slags kontor. Kontorstjänstemannen har i regel haft samma medelklassbakgrund, varit av "samma sort" som museitjänstemännen, och den egna gruppen har, tills nu, inte ansetts riktigt utforskningsbar.

Den kulturhistoriske museitjänstemannen har velat vara "upptäcktsresande", om än i sitt eget land. Den etnologiske forskaren har velat lösa spännande "gåtor". Konsthistorikern har sökt efter skönhet. Men kontorsmiljöerna har inte upplevts som tillräckligt "exotiska", distansen har varit något för kort för att finna gåtorna. Kontorsstolarnas funktion och ändamål har varit givna, och det har, till synes, funnits mer att utforska och fundera kring

Goda stämplar

**spara tid
främja ordning**

Brådskanie

Inklusive omsättn.-skatt

CENTRALTRYCKERIETS Stämpel-FABRIK

Vasag. 16, Stockholm. Tel. "Centraltryckeriet"

Vad är det egentligen för kunskap vi kan rekonstruera med museisamlingarna? Vad tänkte dessa herrar på? Vad rörde sig i deras huvuden? Hur gestaltade sig deras livsöden? Bilden är tagen på Hissmofors massafabrik i Jämtland på 1890-talet. Foto Jämtlands läns museum.

bland plogtyper och husknutar. Den enkla skrivpulpeten har inte heller upplevts som vacker, som något konstverk. Den har inte, på samma sätt som den signerade Hauptbyrå eller det målade allmogeskåpet, ansetts värd att sparas till eftervärlden.

Nordiska museets och Artur Hazelius motto "Känn dig själv" från det grekiska uttrycket "gnothi seauton" bör egentligen, som Sokrates gjorde, tolkas som "avskilj dig". Med den innebörden avsåg han, att man skulle ifrågasätta allt, inklusive sig själv.

Man bör med andra ord, när det gäller den verklighet som ska studeras, försöka

ställa sig bredvid samtidigt som man måste inse att man aldrig kan komma ifrån den. Vi är alla delaktiga i samma verklighet. När det gäller de ur etnologisk och kultur-analytisk synpunkt ganska utforskade kontorsmiljöerna, eller egentligen hela den växande offentliga sektorn, har perspektivet varit alltför nära. Tjänstemännens miljöer, inklusive museitjänstemännens, har alltför länge tagits för givna. Det är dags att göra kontorssamlingen mer synlig, förlänga perspektivet och därmed inse att tjänstemannavärlden och dess efterlämnade spår är både spännande och gåtfulla att följa.

Annonser i tv ur Affärsekonomi 1943.

Källor

Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok. 1929.
Lindblom A, (red). *Arbetaren i helg och söcken*. I Den svenska arbetarklassens historia. 1943.
Rig. Tidskrift utg av föreningen för svensk kulturhistoria. Häfte 2. 1968.

Arnö-Berg, I, Biörnstad, A., (red) Skansens hus och gårdar. 1980.
Stendahl, B, Søren Kierkegaard. 1980.

P	<u>Svart.</u>		<u>Blyerts.</u>	S
E	<u>Lila.</u>	<u>Stark.</u>	($\frac{2}{3}$ av den naturliga storleken)	<u>Lätt.</u>
N	<u>Röd.</u>	ARBETSPENNAN!		<u>Anlin.</u>
N	<u>Gul.</u>	(Penna av trä).		<u>Röda.</u>
N	<u>Blå.</u>	Butikspris 65 öre	Generalagenturen: James Holtz,	<u>Gula.</u>
A	<u>Grön.</u>		Inbesparar 50 %.	<u>Blå.</u>
		Stockholm, Luntmakaregatan 14.		<u>Gröna.</u>
		Ordertel. N. 79 75.		T

Summary

The invisible collection

During a few months in the autumn of 1928 Nordiska museet made a survey of old office milieux in Stockholm. This resulted in the acquisition during the thirties of the greater part of its present collection of office furniture and fittings. But no systematic survey with more or less full coverage was thereafter made until a bit into the seventies.

The 1928 survey was carried out in conjunction with the museum's participation in the autumn of that year in an exhibition of office furniture arranged by Ätvidabergs Industrier. This firm wished to introduce on the market a series of office furniture designed by Carl Malmsten. The old, reconstructed interiors were to be used as an enticement to attract the public and customers. It was at that time that offices started to be modernized and rationalized. They exchanged their tall sloping desks for more functional furniture.

The article leads on to the question why it actually took so long for museums to take a more systematic interest in documenting the office world and its working environments. The reason should be sought in the museologists themselves, in the composition of museum staffs and their collective professional views. Office jobs were conceived to be all too similar to those of museum employees. Office employees have usually had the same middle class background as museum employees, and a study of one's own group has not hitherto been considered a subject for research. Office milieux have not been felt to be sufficiently "exotic". The distance to them has been altogether too short for them to be felt sufficiently remarkable to study. But it is time to extend the perspective and to realize that the world of office workers and the traces it has left behind is both exciting and mysterious to follow.